

УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ З ПУБЛІЧНОЇ ОБІЦЯНКИ ВІНАГОРОДИ БЕЗ ОГолоШЕННЯ КОНКУРСУ

ON THE QUESTION OF THE STATE'S PARTICIPATION IN PUBLIC PROMISE OF REWARD WITHOUT ANNOUNCING OF COMPETITION

Ткач І.В.,
*аспірант кафедри цивільного,
господарського права та процесу
Академії адвокатури України*

Стаття присвячена питанням участі держави у зобов'язаннях з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Цивільним кодексом України прямо не передбачена можливість держави бути безпосереднім учасником такого виду зобов'язань. При цьому, в певних випадках державні органи обіцяють винагороду за надання інформації, важливої для захисту загальнодержавних інтересів. В статті аналізується можливість розглядати державу як учасника зобов'язання з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу.

Ключові слова: держава, публічна обіцянка винагороди, недоговірне зобов'язання, публічний інтерес, односторонній правочин.

Статья посвящена вопросам участия государства в обязательствах из публичного обещания награды без оглашения конкурса. Гражданским кодексом Украины прямо не предусмотрена возможность государства быть непосредственным участником такого рода обязательств. При этом в определенных случаях государственные органы обещают награду за предоставление информации, важной для защиты общегосударственных интересов. В статье анализируется возможность рассматривать государство как участника обязательства из публичного обещания награды без оглашения конкурса.

Ключевые слова: государство, публичное обещание награды, недоговорное обязательство, публичный интерес, односторонняя сделка.

The article is dedicated to the participation of the State in public promise of reward without announcing of competition. The Civil Code of Ukraine does not explicitly provide for the State to be directly involved in this kind of obligation. However, state bodies often make promises of reward for providing with information, which is important for protection of public interest. The possibility to consider such public promises of reward as the participation of the State is analysed in this article.

Key words: State, public promise of reward, non-contractual obligations, public interest, unilateral juristic act.

Постановка проблеми. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу є новелою Цивільного кодексу України. В той же час, не можна стверджувати, що оголошення про виплату винагороди за знайдено річ чи інформацію не були невідомі у минулому. Ще в радянський період О.С. Іоффе писав про існування двох видів публічної обіцянки – за результатами конкурсу і без такого конкурсу [1, с. 783].

Оголошення про виплату винагороди за річ чи інформацію є поширеними в наші дні. Проте особи, які їх розміщують, не завжди розуміють, що вчиняють односторонній правочин, який регулюється цивільним законодавством, більшість оголошень не містять всіх вимог, передбачених Цивільним кодексом України. З огляду на зазначене, виникає питання, чи тягнуть такі оголошення за собою правові наслідки, чи може особа, яка виконала завдання, претендувати на винагороду, і якщо так, то в якому розмірі. Ще більше труднощів виникає, коли мова йде про участь держави в публічній обіцянці винагороди. Цивільний кодекс України не дає однозначної відповіді, чи може держава як учасник цивільних відносин від свого імені давати публічну обіцянку винагороди.

Стан дослідження. Питання, що стосується публічної обіцянки винагороди, аналізували у різні часи

Є.Л. Вакман, Н.Ю. Голубева, І.А. Грингольд, О. Ерделевський, В.М. Ігнатенко, Л.А. Лунц, І.Б. Новицький, О.О. Отраднава, М.П. Присяжнюк, В.О. Рясенцев, В.М. Смирнов. Зазначені дослідження мають важливе значення для розуміння правової природи публічної обіцянки винагороди. Але увага цивілістів, як правило, була зосереджена на публічній обіцянці винагороди в цілому, а не на конкретному її різновиді – публічній обіцянці винагороди без оголошення конкурсу. До того ж, дослідження не стосувалися питання, чи може держава бути учасником публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Це питання і на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженим у науковій літературі.

З огляду на зазначене, метою цієї статті є узагальнення наукових розробок щодо публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу як недоговірного зобов'язання, з'ясування можливості та доцільності держави бути безпосереднім учасником такого зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. Публічну обіцянку винагороди вважають одностороннім правочином [5, с. 822], [6, с. 715], [7, с. 22]. Тому в Цивільному кодексі України зазначене зобов'язання знаходиться в розділі недоговірних зобов'язань. Відповідно до ч. 1 ст. 1144 ЦК

України *особа має право публічно пообіцяти винагороду (нагороду) за передання їй відповідного результату (передання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо).*

Частиною 3 ст. 1144 ЦК України встановлено, що у сповіщенні публічної обіцянки винагороди мають бути визначені: 1) завдання; 2) строк; 3) місце виконання; 4) форма та розмір винагороди. Вжите в статті формулювання «мають бути визначені» означає, що зазначені умови є обов'язковими для виникнення публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. При цьому ст. 1146 ЦК України регулює випадки, коли строк виконання завдання в оголошенні не буде визначений. Це пов'язано з тим, що можуть траплятися ситуації, коли з метою досягнення необхідного результату немає потреби для визначення конкретного строку (терміну) виконання завдання (наприклад, в разі пошуку зниклих родичів, тварин, речей, тощо). Саме у таких випадках виконання завдання вважається чинним протягом розумного часу або протягом часу, коли ще існує реальна можливість його виконання [10, с. 851]. Слід погодитися з викладеною позицією. В багатьох випадках строк виконання завдання справді немає значення, але як бути в ситуаціях, коли такий строк є важливим, але в оголошенні не зазначений. Вважаємо, що і в цьому випадку з огляду на статтю 1146 ЦК України оголошення породжуватиме правові наслідки. У випадку, коли результат уже втратив значення для особи, спір вирішуватиметься в судовому порядку.

В наукових працях, що стосуються публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу, як правило, приділяється увага детальному аналізу тільки двох істотних умов – змісту завдання та розміру, формі винагороди. Інші обов'язкові умови оголошення залишаються поза увагою цивілістів.

Під змістом завдання розуміють правомірну разову дію або необмежену кількість дій одного виду, що можуть вчинятися різними особами. При цьому відповідність завдання закону та моралі має принципове значення, в іншому випадку правочин буде недійсним [11, с. 6], [12, с. 16].

В літературі сформувалася певна позиція щодо форми винагороди. Цивілісти наголошують, що винагорода повинна мати матеріальне вираження, тобто, мати вартісний характер. Обіцянка винагороди, яка позбавлена майнового змісту (наприклад, надання почесного звання або нагорода грамотою), не породжує зобов'язання з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу [12, с. 17].

Цивільний кодекс України встановлює, що сповіщення про публічну обіцянку винагороди повинно містити розмір винагороди. На думку О.О. Отраднової, у випадку, якщо оголошення не містить інформації про розмір винагороди, а тільки зазначає, що така винагорода «гарантується», публічна обіцянка винагороди буде також дійсною та породжуватиме правові наслідки. Розмір винагороди буде встановлений пізніше, після виконання завдання, а у разі виникнення спору, розмір винагороди визначатиме суд [12, с. 17]. В. Ігнатенко пропонує врегулювати це питання, закріпивши в законодавстві положення про допустимість визначення розміру винагороди не в самому оголошенні, а уже після виконання завдання за згодою особи, яка її пообіцяла, а у разі спору – судом [7, с. 22]. На наш погляд, такий підхід не відповідає інтересам учасників зобов'язання. Розуміння розміру винагороди дає можливість особі визначити для себе доцільність участі в такому зобов'язанні та докласти зусиль, що співвідносні розміру винагороди. В іншому випадку особа може витратити коштів (майнових ресурсів) більше, ніж розмір виплаченої їй винагороди. Зважаючи на те, що винагорода виступає мотивом, який спонукає

до участі в публічній обіцянці винагороди, її розмір повинен бути відомий заздалегідь. Зрештою, саме тому Цивільний кодекс України містить вимогу про зазначення розміру винагороди.

Цікавим є питання обов'язковості зазначення в оголошенні місця виконання завдання. На перший погляд, в більшості випадків встановити місце виконання зобов'язання є неможливим. Наприклад, у ситуації, коли завдання полягає у тому, щоб знайти особу або річ, наперед невідомо, в якому місці буде виконано завдання – знайдено відповідну особу (річ). Проте, необхідно з'ясувати, що слід розуміти під місцем виконання завдання. Публічна обіцянка винагороди складається з двох односторонніх правочинів. Перший правочин полягає власне в самому публічному сповіщенні про обіцянку винагороди, другий – не обмежується тільки виконанням завдання (наприклад, знайдення речі, особи), а передбачає також передання результату особі, яка публічно пообіцяла винагороду. Тому під місцем виконання завдання слід розуміти місце вчинення другого обов'язкового одностороннього правочину, який необхідний для виникнення зобов'язання. Місце вчинення такого правочину є важливим та повинне бути зазначене в сповіщенні про винагороду. В іншому випадку, особа не знатиме, куди звернутися із досягнутим результатом. Без зазначення місця виконання завдання в певних випадках не можна буде визначити також особу, яка першою виконала завдання. Таким чином, вимога ст. 1144 ЦК України про обов'язкове зазначення в оголошенні про місце виконання завдання є обґрунтованою та необхідною.

Аналізуючи статті Цивільного кодексу України, які регулюють публічну обіцянку винагороди без оголошення конкурсу, цивілісти виділяють такі ознаки публічної обіцянки винагороди: обіцянка винагороди повинна бути публічною; мати чітко визначений кінцевий результат, якого потрібно досягти; винагорода має носити майновий характер; суб'єкт, який пропонує винагороду, має бути персоніфікований, а кількість осіб, що може досягнути результату, невизначеною [5, с. 822-823], [8, с. 631] [9, с. 762].

Чітка персоніфікація суб'єкта, який оголошує про винагороду, має важливе значення для публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. В іншому випадку особа, яка виконала завдання, не буде знати, до кого звертатися за винагородою і, як наслідок, до кого позиватися в суді у випадку виникнення спору.

Для позначення учасників зобов'язання з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу у ст. 1144 ЦК України вживається термін «особа». Така термінологія породжує складності у розумінні того, хто може оголосити публічну обіцянку винагороди. Зокрема, не зрозуміло, чи може держава бути безпосереднім учасником цих зобов'язань: чи може держава від свого імені робити публічну обіцянку винагороди, бути боржником у зобов'язанні та нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання свої обов'язків.

М.П. Присяжнюк зазначає, що держава Україна володіє правом на публічну обіцянку винагороди, але здійснює вона це право не безпосередньо, а опосередковано – через систему державних органів (наприклад, Президент України, Кабінет Міністрів України тощо), які діють від її імені [10, с. 851].

Слід з'ясувати, що розуміється під «безпосередньою» участю держави. Держава не може вступати у цивільні відносини без посередництва державних органів. З цієї точки зору участь держави у цивільних відносинах завжди опосередковується її органами. Згідно з ст. 170 ЦК України держава набуває і здійснює цивільні права і обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом. Так само будь-яка

юридична особа бере участь у правовідносинах через свої органи управління. Але при цьому така участь юридичної особи розглядається як безпосередня, учасником зобов'язання визнається юридична особа, а не її органи. Якщо державний орган діє від імені держави, то цивільні права та обов'язки набуває держава.

Питання участі держави у цивільних відносинах ускладнюється тим, що органи державної влади, через які держава вступає у цивільні відносини, є юридичними особами та мають власну цивільну правосуб'єктність. Державні органи як юридичні особи мають свої майнові потреби, для задоволення яких вступають у цивільні відносини. В цих випадках державний орган реалізовує власну правосуб'єктність, вступає у цивільні відносини від свого імені, тому учасником цивільних відносин слід вважати саме державний орган.

З наведеного вбачається, що в одних випадках державні органи вступають у цивільних відносинах від свого імені, в інших – від імені держави. Важливим є питання розмежування участі в цивільних відносинах державних органів від власного імені та від імені держави.

Розмежувати участь державних органів та держави у цивільних відносинах можна з огляду на інтереси, які переслідують державні органи, вступаючи у ті чи інші зобов'язання. Якщо зобов'язання спрямоване на задоволення загальнодержавного (публічного) інтересу, слід говорити про участь держави, а державний орган розглядати як виразника волі держави, що діє від її імені.

Для того, щоб зрозуміти, чи бере держава безпосередню участь у публічній обіцянці винагороди без оголошення конкурсу, слід проаналізувати, яким чином стаття 1144 ЦК України реалізовується на практиці.

Аналіз оголошень про виплату винагороди в мережі Інтернет та в друкованих засобах масової інформації свідчить, що доволі часто державні органи, керуючись загальнодержавними інтересами, обіцяють винагороду за вчинення певних дій. В таких випадках державні органи діють не для задоволення власних потреб, а на виконання функцій держави. Наприклад, на сайті Президента України було розміщено повідомлення про виплату винагороди у розмірі 2 мільйонів гривень за інформацію, що допоможе у розкритті терактів, скоєних у Дніпропетровську у травні 2012 року [13].

У січні 2011 року Служба безпеки України через пресу попросила жителів Донеччини виявити пильність і допомогти спіймати підозрюваних в організації вибухів в Макіївці – за винагороду [14], [15]. Поширеними є випадки публічного обіцяння винагороди Міністерством внутрішніх справ України за допомогу у розшуку злочинців. При цьому аналіз статей про оголошення винагороди свідчить, що суспільство чітко ідентифікує

такі оголошення з владою, тобто державою. Хоча оголошення безпосередньо здійснює конкретний державний орган, така дія сприймається як рішення держави. Очевидно, що орган державної влади без санкції держави не може самостійно прийняти рішення про оголошення винагороди, адже діяльність органу здійснюється в межах чітко визначеної компетенції, а фінансування відбувається відповідно до кошторису. За здійснення витрат, що не передбачені бюджетним розподілом, поза межами компетенції настає відповідальність.

Аналіз законів про державний бюджет свідчить, що вони прямо не передбачають витрати держави на різного роду публічні обіцянки без оголошення конкурсу [16], [17]. Можна припустити, що виплата винагороди в випадках, коли цього потребують загальнодержавні інтереси, повинна здійснюватися за рахунок резервного фонду державного бюджету або державних коштів, що закріплені за відповідним державним органом, який оголосив таку публічну обіцянку винагороди, шляхом внесення змін до кошторису такого органу. При цьому можливо є ситуація, коли Верховна Рада України, зважаючи на важливість інформації, може прийняти закон про виділення коштів з державного бюджету на виплату винагороди.

Таким чином, на практиці виникають ситуації, коли захист загальнодержавних інтересів змушує органи державної влади звернутися до невизначеного кола осіб з оголошенням про виплату винагороди за передання їм відповідного результату (надання інформації, знайдення речі, знайдення фізичної особи тощо).

Вважаємо, що в ситуаціях з оголошенням державними органами винагороди можна говорити про безпосередню участь держави в таких зобов'язаннях. Це твердження ґрунтується, в першу чергу, на тому, що причиною виникнення зобов'язань будуть саме публічні інтереси, виразником яких є держава. Державні органи, оголошуючи про винагороду, діють на виконання функцій держави і виступають саме як органи держави, через які держава вступає у цивільні відносини.

Як висновок, слід зазначити, що термінологія статті 1144 ЦК України прямо не зазначає державу як учасника зобов'язань з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Проте на практиці держава, керуючись публічними інтересами, є активним учасником таких зобов'язань. Органи державної влади, оголошуючи про публічну обіцянку винагороди в загальносуспільних інтересах, виступають як органи, через які держава діє у цивільних відносинах. Зважаючи на викладене, доцільно у нормах Цивільного кодексу України чітко закріпити можливість участі держави у зобов'язаннях з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Иоффе О. С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М.:Юрид. лит., 1975. –880 с.
2. «Караван» оголосив винагороду за інформацію про вбивцю охоронців [Електронний ресурс] / News Time. – 2012. – Режим доступу: <http://www.newstime.com.ua/society/item/2503-karavan-ogolosiv-vinagorodu-za-informatsiyu-pro-vbivtsyu-ohorontsiv>.
3. «Караван» обіцяє 100 тис. гривень за інформацію про вбивцю охоронців [Електронний ресурс] / LB.ua. – 2012. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2012/09/26/172140_karavan_obeshchaet_100_tis_griven.html
4. Киянин, який знайшов тіло Мазурка, вимагає від «Каравану» винагороду в 100 тис. грн. [Електронний ресурс] / Ukranews. – 2012. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2012/11/09/83237>
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – [3-є вид., перероб. і доп.] — К.: Юрінком Інтер, 2008. — Т. II. — 1088 с.
6. Зобов'язальне право України: Підручник / За ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. – К.:Істина, 2011. – 848 с.
7. Ігнатенко В.М. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу / В.М. Ігнатенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 5. – С. 21-23.
8. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. /За заг. ред. Харитонова Є.О, Харитонової О.І, Голубевої Н.Ю. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 744 с.
9. Коментарий к Гражданскому кодексу Украины. Том 2/ Под ред. разработчиков проекта ГК А. Довгерта, Н.Кузнецовой, А.Подопригоры и др. – Х.: ООО «Одиссей», 2005. – 1040 с.
10. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / [Бек Ю.Б., Богдан Й.Г., Григоровська Л.В. та ін.] ; За ред. В.М.Коссака. — К.: Істина, 2004. — 975 с.
11. Цивільне право України. Особлива частина. Недоговірні зобов'язання: Навч. посібник / І. Е. Берестова [та ін.] ; заг. ред. С. С. Бичкова. - К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. - 105 с.

12. Отрадна О.О. Недоговірні зобов'язання в цивільному праві України: навч. посіб. / О.О. Отрадна. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 240 с.
13. За допомогу в розкритті вибухів у Дніпропетровську буде виплачено винагороду – Віктор Янукович [Електронний ресурс] / Сайт президента України. – 2012 – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/24006.html>.
14. СБУ обіцяє винагороду за інформацію про Макіївських терористів [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2011. – Режим доступу до журн.: <http://obozrevatel.com/crime/sbu-obitsyae-vinagorodu-za-informatsiyu-pro-makiiivskih-teroristiv.htm>
15. Влада пообіцяла 10 тисяч дол. за голови макіївських терористів [Електронний ресурс] / ТСН. – 2011. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/vlada-poobicyala-10-tisyach-dolariv-za-golovi-makiiivskih-teroristiv.html>.
16. Закон України «Про державний бюджет України на 2010 рік» № 2154-VI від 27.04.2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 32. – ст. 115.
17. Закон України «Про державний бюджет України на 2012 рік» № 4282-VI від 22.12.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 100. – ст. 3696.